

تجارب جهانی در خصوص سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی و آموزه‌های برای ایران

نسبیه زارعی^۱

چکیده

امروزه مسئله مهم در سرمایه‌گذاری بخش کشاورزی پایدار بودن سرمایه‌گذاری‌هاست. بر اساس مطالعات صورت‌گرفته سازمان غذا و کشاورزی ملل متحد در سال‌های ۲۰۱۸ تا ۲۰۲۲، اندونزی با ۸۸۸ میلیون دلار در سال، بزرگ‌ترین دریافت‌کننده جریان ورودی سرمایه‌گذاری خارجی مستقیم بود. برزیل با ۶۳۵ میلیون دلار در سال دومین بود و پس از آن، ایالات متحده آمریکا با ۶۲۱ میلیون دلار در سال در رتبه سوم قرار داشت. در همان فاصله زمانی، چین با میانگین ۱/۷۱ میلیارد دلار در سال، بزرگ‌ترین کشوری بود که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی خروجی را در بخش کشاورزی ارائه کرد. نروژ در رتبه دوم با ارزش میانگین ۵۶۷ میلیون دلار در سال و پس از آن، ایالات متحده آمریکا با ارزش میانگین ۴۹۶ میلیون دلار در سال در رتبه سوم سرمایه‌گذاری خارجی مستقیم با جریان خروجی قرار داشت. در نهایت، در سال‌های ۲۰۲۱ تا ۲۰۲۲، کشورهایی که بیشترین سهم کشاورزی را در هزینه‌های دولتی داشتند، مالی (۱۳/۵ درصد)، بوتان (۱۰/۶ درصد) و هند (۷/۳ درصد) بودند. شاخص جهانی جهت‌گیری کشاورزی از خط پایه سال ۲۰۱۵ (۰/۵۰)، به ۰/۴۳ در سال ۲۰۲۱ کاهش یافت و به ۰/۴۸ در سال ۲۰۲۲ بهبود یافت. در ادامه، با توجه به تجارب جهانی در خصوص سرمایه‌گذاری گزارش شده پیشنهادها زیر ارائه می‌شود. بهبود و ارتقای زیرساخت‌ها و افزایش انگیزه سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، تدوین سیاست‌های کشاورزی مبتنی بر افزایش سرمایه‌گذاری، بهبود قابلیت پیش‌بینی نظارتی برای افزایش اعتماد سرمایه‌گذاران و تخصیص منابع سرمایه‌گذاری در فعالیتهای تحقیق و توسعه بخش کشاورزی.

واژگان کلیدی: سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی، سرمایه‌گذاری خارجی مستقیم، سرمایه‌گذاری دولتی و خصوصی.

مقدمه

خصوصی نیاز دارد. از این مقدار ۱۴۰ میلیارد دلار باید بر کشاورزی متمرکز شود. از سوی دیگر، انتظار می‌رود جمعیت جهان در سال ۲۰۵۰ به حدود ۱۰ میلیارد نفر برسد که این جمعیت نیازمند افزایش عمده مواد غذایی مقرون‌به‌صرفه، سالم و مغذی است. این موضوع دولت‌ها را ملزم به افزایش سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی در سراسر دنیا کرده است. در دنیا در ۲۰ سال

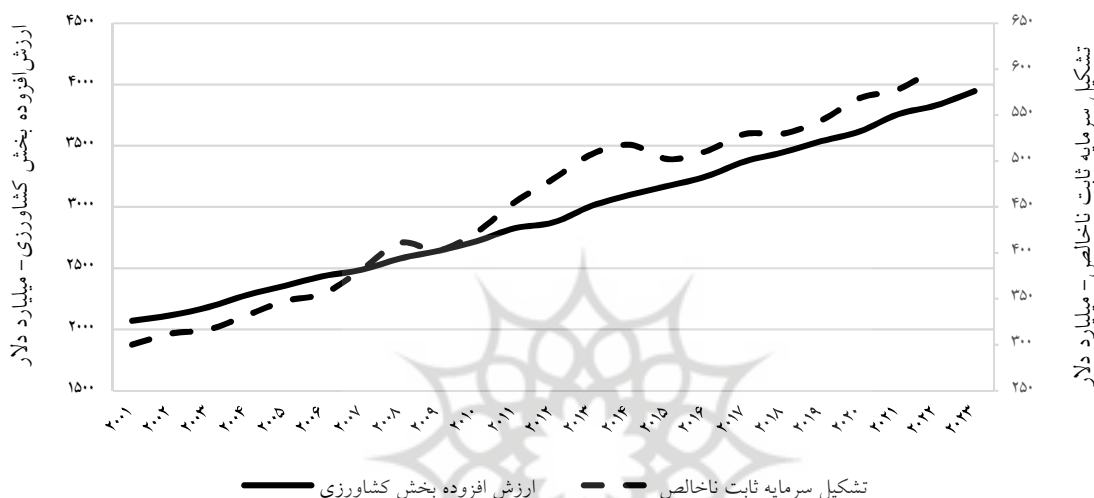
سرمایه‌گذاری در کشاورزی نسبت به سرمایه‌گذاری در دیگر بخش‌های اقتصادی، ۲/۵ تا ۳ برابر اثر بیشتری بر افزایش درآمد فقرا دارد. بر اساس گزارش‌های سازمان غذا و کشاورزی ملل متحد، برای پایان دادن به فقر و گرسنگی تا سال ۲۰۳۰، جهان به ۲۶۵ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری سالانه اضافی از مجموع بخش دولتی و

۱. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد، اقتصاد کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه شهید باهنر، کرمان، ایران nasibehzarei@yahoo.com

از هزینه‌های انرژی پایین، عرضه پول فراوان در بخش کشاورزی و نرخ‌های بهره پایین بوده است. پایگاه داده‌های آماری فائو روند صعودی جهانی سرمایه‌گذاری در مزارع را در قرن جاری تأیید می‌کند.

گذشته سرمایه‌گذاری در مزارع کشاورزی دو برابر شده و سرعت تولیدات کشاورزی افزایش یافته است. این رونق سرمایه‌گذاری در اواخر دهه‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۶، با ترکیبی از حمایت‌های مختلف در سراسر جهان اعم

نمودار ۱- ارزش افزوده و تشکیل سرمایه ثابت ناخالص کل جهان در سال‌های ۲۰۰۱ تا ۲۰۲۳

مأخذ: خبرگزاری سازمان خواربار و کشاورزی سازمان ملل متحد، ۲۰۲۴

پایدار نیز باشد. الزامات و شرایط سرمایه‌گذاری پایدار در بخش کشاورزی شامل موارد زیر است.

۱. سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی باید مکفی و به‌موقع باشد.
۲. سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی باید حامی تولیدکنندگان و فعالان این بخش باشد.
۳. سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی باید در راستای ارتقای معیشت مردم و جامعه باشد.
۴. سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی باید پایداری منابع طبیعی و محیط‌زیست را تأمین کند.
۵. سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی باید هدفمند و بر اساس نیاز هر منطقه باشد.

همان‌طور که در نمودار بالا مشاهده می‌شود، تشکیل سرمایه ثابت ناخالص در بخش کشاورزی و ارزش افزوده این بخش در سال‌های ۲۰۰۱ تا ۲۰۲۳ دارای روند صعودی بوده است. هم‌جهت بودن دو متغیر مورد بررسی را می‌توان ناشی از اثرپذیری مقدار ارزش افزوده در بخش کشاورزی از میزان تشکیل سرمایه ثابت ناخالص دانست. این موضوع به‌نوعی اهمیت سرمایه در بخش کشاورزی و رشد و توسعه آن را نشان می‌دهد. امروزه مسئله مهم در سرمایه‌گذاری بخش کشاورزی پایدار بودن سرمایه‌گذاری‌هاست. سیاست‌ها نه تنها باید در راستای افزایش سرمایه‌گذاری دولتی و خصوصی باشد، بلکه باید تضمین‌کننده سرمایه‌گذاری‌های

۶. افزایش صادرات و ایجاد درآمد ارزی در بخش کشاورزی.

۷. افزایش سطح زندگی کشاورزان و روستاییان و کاهش مهاجرت از روستاها به کلان‌شهرها.
۸. ارتقا و بهبود زیرساخت‌های بخش کشاورزی و دیگر بخش‌های مرتبط.

بر اساس مطالعات صورت‌گرفته محققان و سازمان خواربار و کشاورزی ملل متحد، در کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه سرمایه‌گذاری در بخش‌های مکمل مانند صنایع خدماتی یا تولیدی ایجاد و به امنیت غذایی، تغذیه و توسعه کلی اقتصاد کمک می‌کند. با توجه به آنچه گفته شد و اهمیت سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی، در این گزارش به بررسی سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی در ایران و جهان برای ارائه توصیه‌های راهبردی پرداخته می‌شود. در این راستا به این پرسش‌ها نیز پاسخ داده می‌شود که بزرگ‌ترین سرمایه‌گذاری خارجی توسط چه کشورهایی در دنیا انجام می‌گیرد؟ کدام یک از کشورها در دنیا بیشترین سرمایه‌گذاری دولتی را در بخش کشاورزی دارند؟ سرمایه‌گذاری خارجی/دولتی بخش کشاورزی در دیگر کشورها چگونه است؟ در ادامه، برای پاسخ به پرسش‌های بالا به بررسی تجارب جهانی سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی در سه قسمت سرمایه‌گذاری خارجی مستقیم، سرمایه‌گذاری دولتی و شاخص جهت‌گیری کشاورزی^۱ پرداخته می‌شود. پس

۶. سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی باید در راستای رشد و توسعه این بخش باشد.

۷. سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی باید مانع مهاجرت کشاورزان و روستاییان شود.

۸. سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی باید سبب انگیزه نیروی کار جوان و مشارکت آن‌ها در بخش یادشده شود.

در صورت سرمایه‌گذاری طبق اصول هر کشور یا منطقه و پایدار بودن آن با استفاده از منابع درآمدی و مالی معتبر و پایدار، آثار مثبت سرمایه در اقتصاد بخش کشاورزی و اقتصاد کل در بازه‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت پدیدار خواهد شد. یکی از مهم‌ترین آثار سرمایه‌گذاری پایدار در بخش کشاورزی و افزایش آن، افزایش کیفیت و کمیت تولیدات کشاورزی و درآمدزایی آن است. وجود سرمایه به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل تولید، نقش تخته‌پرش را در رشد و توسعه هر بخش ایفا می‌کند. در ادامه، برخی از مهم‌ترین آثار سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی ارائه می‌شود.

۱. ایجاد ثبات در بازارهای فروش.
۲. افزایش سرعت رشد و توسعه درآمد کشاورزان.
۳. افزایش اشتغال و کاهش بیکاری در بخش کشاورزی و دیگر بخش‌های اقتصاد.
۴. تصحیح حقوق مالکیت زمین‌های کشاورزی و غیرکشاورزی در روستاها.
۵. ارتقا و بهبود تولید محصولات و توان تأمین امنیت غذایی.

از آن، ملاحظات امنیت اقتصادی و درنهایت، نتیجه‌گیری و پیشنهادها ارائه می‌شود.

۱- تجارب جهانی سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی

طبق آمار فائو، ۶۷ درصد از جمعیت جهان در بخش کشاورزی مشغول کار هستند. بخش یادشده تقریباً ۴۰ درصد از تولید ناخالص داخلی و بیش از ۴۰ درصد از صادرات جهانی را تشکیل می‌دهد. تحلیلگران و کارشناسان بر این باورند که اهمیت بخش کشاورزی به دلایلی مانند فشار جمعیت و افزایش تقاضا در آینده چندین برابر خواهد شد. بنابراین، افزایش سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی جزو الزامات هر دولت و کشور است. در بسیاری از کشورهای در حال رشد دنیا درصد بیشتری از سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی توسط سرمایه‌گذاران بین‌المللی بزرگ در کشور میزبان صورت می‌گیرد. سرمایه‌گذاری در مقیاس بزرگ دارای آثار نامطلوب اجتماعی و زیست‌محیطی است. بنابراین، سیاست‌ها، قوانین و مقررات باید به‌خوبی طراحی و اجرا شوند تا اطمینان حاصل شود که چنین سرمایه‌گذاری‌هایی منافع اقتصادی و اجتماعی را برای کشور میزبان به همراه دارد و درعین حال، استفاده پایدار از منابع طبیعی را تضمین می‌کند.

محاسبه مقدار سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی به‌راحتی قابل اندازه‌گیری نیست؛ به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه که برنامه مشخص و مدونی برای رشد و توسعه بخش کشاورزی وجود ندارد.

بنابراین، اغلب از شاخص و روش‌های گوناگونی برای محاسبه این موضوع استفاده می‌شود. با عنایت به اینکه یکی از اهداف گزارش حاضر به تصویر کشیدن تجارب جهانی کشورهای مختلف در سرمایه‌گذاری بخش کشاورزی است و چندین نوع سرمایه‌گذاری اعم از دولتی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی وجود دارد، در ادامه، تجارب کشورها را در هریک از سرمایه‌گذاری‌ها گزارش می‌شود.

الف- سرمایه‌گذاری خارجی مستقیم

سرمایه‌گذاری خارجی، سرمایه‌گذاری‌ای است که با هدف کسب منافع پایدار در کشوری به‌جز موطن فرد سرمایه‌گذار انجام می‌شود. هدف سرمایه‌گذار از سرمایه‌گذاری این است که در مدیریت بنگاه مربوط نقش مؤثر داشته باشد (جعفری فشارکی، حسینی، معمارنژاد و هژیر کیانی، ۱۴۰۲). این نوع سرمایه‌گذاری خود شامل دو نوع سرمایه‌گذاری خارجی با جریان ورودی که مشمول کشورهای می‌شود که سرمایه‌گذاری خارجی در آنها صورت می‌گیرد و نوع دوم سرمایه‌گذاری خارجی با جریان خروجی که مشمول کشورهای می‌شود که مبدأ سرمایه‌گذاری خارجی از آنها باشد. در ادامه، به معرفی برترین کشورها در این دو نوع سرمایه‌گذاری خارجی پرداخته می‌شود.

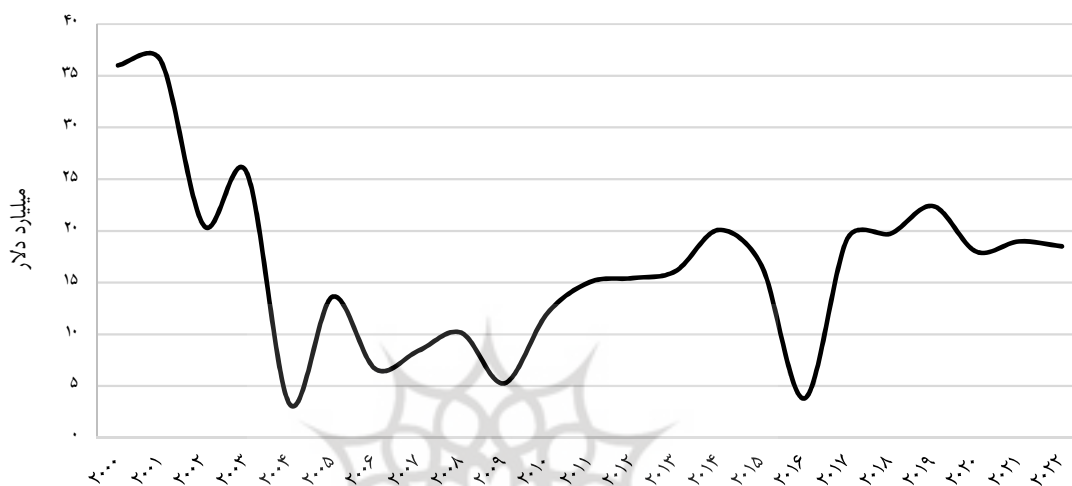
۱. سرمایه‌گذاری خارجی مستقیم با جریان ورودی:

در میان سال‌های ۲۰۱۸ تا ۲۰۲۲، اندونزی با ۸۸۸ میلیون دلار در سال، بزرگ‌ترین دریافت‌کننده جریان ورودی سرمایه‌گذاری خارجی مستقیم بود. برزیل با ۶۳۵ میلیون دلار در سال دومین بود و پس از آن،

شبهات بیشتری به اقتصاد کشاورزی ایران است، در ادامه، به بررسی ورود سرمایه‌گذاری خارجی مستقیم در کشور یادشده پرداخته می‌شود.

ایالات متحده آمریکا با ۶۲۱ میلیون دلار در سال در رتبه سوم قرار داشت. با توجه به اینکه در میان سه کشور یادشده، اقتصاد کشاورزی اندونزی دارای

نمودار ۲- سرمایه‌گذاری خارجی مستقیم ورودی در اندونزی در سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۲

مأخذ: خبرگزاری سازمان خواربار و کشاورزی سازمان ملل متحد، ۲۰۲۴.

و سرمایه‌گذاری بیشتر و نیز ادغام در اقتصاد جهانی آماده می‌کند. اندونزی به‌طور فعال همکاری اقتصادی را از طریق توافق‌نامه‌های منطقه‌ای مانند مشارکت اقتصادی جامع منطقه‌ای^۱ و با کشورها به‌صورت مجزا مانند توافق‌نامه مشارکت اقتصادی اندونزی و استرالیا^۲ دنبال کرده است.

مشارکت در اقتصاد جهانی همیشه عامل مهمی در توسعه اقتصادی اندونزی بوده است. توسعه تجارت بین‌المللی و گسترش فرهنگ توسعه این کشور در سال‌های اخیر دلیلی دیگر بر جذب سرمایه‌گذاری خارجی آن است. اخیراً، رئیس‌جمهوری، جوکو ویدودو، ادغام اقتصاد اندونزی با اقتصاد جهانی را

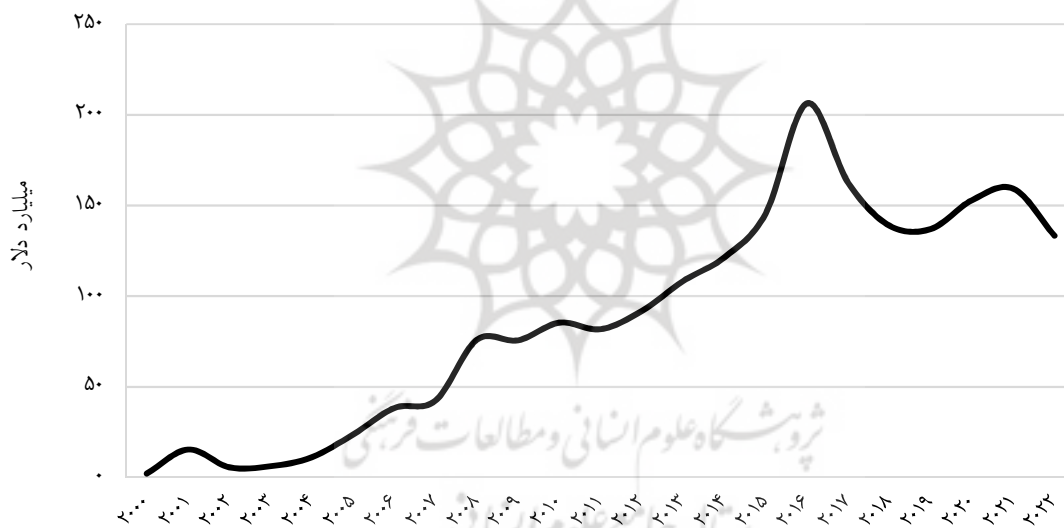
همان‌طور که در نمودار بالا مشاهده می‌شود، بیشترین جذب سرمایه‌گذاری خارجی در این کشور در سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۲، مربوط به سال ۲۰۰۰ به ارزش ۳۵ میلیارد دلار و کمترین آن در سال ۲۰۰۴ به ارزش ۳/۳ میلیارد دلار بود. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشاورزی اندونزی در سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۹، تنها ۳ تا ۷ درصد از تحقق سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی کل را تشکیل می‌داد. بیشتر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی اندونزی در کشاورزی به تولید روغن پالم اختصاص یافته که به دلیل مزیت نسبی تولید در آن، سودآورتر از دیگر کالاها در اندونزی است. این کشور خود را برای جذب تجارت

بخش کشاورزی ارائه کرد. نروژ با ارزش میانگین ۵۶۷ میلیون دلار در سال در رتبه دوم و پس از آن، ایالات متحده آمریکا با ارزش میانگین ۴۹۶ میلیون دلار در سال در رتبه سوم سرمایه‌گذاری خارجی مستقیم با جریان خروجی قرار داشت. با توجه به اینکه اقتصاد کشاورزی چین بیشترین شباهت را نسبت به کشورهای نروژ و آمریکا به ایران دارد، در ادامه، به ارزیابی خروج سرمایه‌گذاری خارجی مستقیم در این کشور پرداخته می‌شود.

برای افزایش سرمایه‌گذاری خارجی، در اولویت اصلی دوره دوم ریاست‌جمهوری خود (۲۰۱۹-۲۰۲۴) قرار داده است. این اقدامات نشان‌دهنده باز بودن اندونزی برای تجارت و سرمایه‌گذاری خارجی و تمایل این کشور برای ادغام بیشتر در اقتصاد جهانی است.

۲. سرمایه‌گذاری خارجی مستقیم با جریان خروجی: از سال‌های ۲۰۱۸ تا ۲۰۲۲، چین با میانگین ۱/۷۱ میلیارد دلار در سال، بزرگ‌ترین کشوری بود که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی خروجی را در

نمودار ۳- سرمایه‌گذاری خارجی مستقیم ورودی در چین در سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۲

مأخذ: خبرگزاری سازمان خواربار و کشاورزی سازمان ملل متحد، ۲۰۲۴.

توسعه نداد، به‌عنوان کشور مهم صادرکننده سرمایه مستقیم خارجی به رسمیت شناخته نشد. چین در سال‌های اخیر سرمایه‌گذاری در کشورهای درحال توسعه آسیایی و آفریقایی را به شدت افزایش داده است. پیش از این، بیشتر سرمایه‌های خارجی کشور یادشده تنها به یک مقصد (هنگ کنگ) می‌رفت (Onphanhdala & Suruga, 2014). رشد

همان‌طور که در نمودار بالا مشاهده می‌شود، سرمایه‌گذاری خارجی خروجی چین در سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۲، دارای روند صعودی بود. سرمایه‌گذاری خارجی خروجی چین زمانی آغاز شد که در تجارت چین در سال ۱۹۷۸ به روی جهان خارج گشوده شد. با این حال، تا زمانی که چین فعالیت‌های کشاورزی خود را در کشورهای آفریقایی

ب- سرمایه‌گذاری دولتی

همراه با ایجاد سیاست‌های توانمندسازی در بخش کشاورزی، سرمایه‌گذاری عمومی در کشاورزی نقش مهمی در ارتقای رشد کشاورزی و مشروط کردن نتایج توزیعی آن ایفا می‌کند، اما تحقق این‌ها مستلزم سطوح کافی از هزینه‌های عمومی-دولتی و انواع مناسب هزینه‌ها برای مثال هزینه‌ها در تحقیقات کشاورزی، ترویج، آبیاری یا یارانه‌های ورودی، جاده‌ها، آموزش و سلامت است. شاخص‌های گزارش‌شده در سازمان غذا و کشاورزی ملل متحد با موضوع سرمایه‌گذاری دولتی شامل ۱. مخارج تخصیص‌یافته دولت در بخش کشاورزی و ۲. شاخص جهت‌گیری کشاورزی است. در ادامه، به تحلیل هر یک از این دو شاخص پرداخته می‌شود.

۱. مخارج تخصیص‌یافته دولت در بخش کشاورزی
دیربازده بودن سرمایه در بخش کشاورزی در بیشتر کشورهای در حال توسعه سبب شده است که اغلب سرمایه‌گذاری صورت گرفته در این نوع کشورها به صورت دولتی باشد. بر اساس گزارش‌های فائو در سال‌های ۲۰۲۱ تا ۲۰۲۲، کشورهایی که بیشترین سهم کشاورزی را در هزینه‌های دولتی داشتند، مالی (۱۳/۵ درصد)، بوتان (۱۰/۶ درصد) و هند (۷/۳ درصد) بودند. با توجه به اینکه در میان سه کشور یادشده، کشور هند بیشترین شباهت را از نظر اقتصاد کشاورزی با ایران دارد، در ادامه، به بررسی مخارج تخصیص‌یافته در کشور یادشده پرداخته می‌شود.

سریع سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی کشاورزی چین توجه بین‌المللی را به خود جلب کرده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که شرکت‌های خصوصی پایه اصلی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی کشاورزی چین هستند که عمدتاً در کشورهای در حال توسعه آسیا و چند کشور توسعه‌یافته مانند سنگاپور، نیوزلند و ایالات متحده متمرکز شده‌اند. همان‌طور که مدل سرمایه‌گذاری از اجاره زمین به ادغام و تملک تبدیل می‌شود، پیوندهای سرمایه‌گذاری کشاورزی چین از کاشت به عملیات زنجیره‌ای تمام‌صنعتی در کشورهای میزبان تبدیل می‌شود. انگیزه‌های سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی کشاورزی چین تحت تأثیر اهداف شرکت‌ها و راهبردهای ملی و بین‌المللی است. چین با استفاده از سرمایه‌گذاری کشاورزی خارج از کشور، امنیت غذایی-ملی را تضمین می‌کند، به گسترش بازار محصولات کشاورزی کمک می‌کند و در نهایت، نفوذ این کشور را در دنیا افزایش می‌دهد. در کشور میزبان، سرمایه‌گذاری کشاورزی چین، فناوری کشاورزی، تجربه مدیریت و فرصت‌های شغلی را به ارمغان می‌آورد. با این حال، در فرایند واقعی سرمایه‌گذاری، مدل سرمایه‌گذاری اجاره زمین باعث بی‌ثباتی معیشت کشاورزان محلی و سودجویی بیش از حد توسط شرکت‌های چینی نیز به توزیع ناعادلانه محصولات کشاورزی منجر شده است. همه این‌ها ممکن است تا حدودی چالش‌هایی را برای توسعه اجتماعی و اقتصادی کشور میزبان ایجاد کند و بر تحقق اهداف برد-برد-تأثیر بگذارد (Jiang et al, 2019).

جدول ۱- مخارج تخصیص‌یافته دولت هند در بخش کشاورزی در دو سال زراعی (برحسب کرویر روپیه)

۲۰۲۲-۲۰۲۱	۲۰۲۱-۲۰۲۰	فعالیت
۶۵۰۰۰	۷۵۰۰۰	PM-KISAN
۱۹۴۶۸	۲۱۱۷۵	وام‌های کوتاه‌مدت
۱۵۰۱	۲۰۰۰	طرح مداخله در بازار و طرح پشتیبانی قیمت (MIS-PSS)
۹۰۰		سرمایه در کشاورزی
۷۰۰	۵۰۰	تشکیل و ارتقای ۱۰۰۰۰ شرکت تولیدی
۱۳۴۰۸	۱۳۳۳۰	انقلاب سبز

مأخذ: دستیاران مقننه نمایندگان مجلس هند، ۱۴۰۳.

در مه سال ۲۰۱۹، تمدید این طرح را برای همه خانواده‌های کشاورز صرف‌نظر از اندازه زمین‌هایشان تصویب کرد. با این افزایش پوشش، مخارج این طرح از ۷۵۰۰۰ کرویر روپیه به ۸۷۲۱۸ کرویر روپیه در سال ۲۰۲۰-۲۰۱۹ تخمین زده شد. با این حال، در سال ۲۰۲۰-۲۰۱۹، وزارت ۴۸۷۱۴ کرویر روپیه برای این طرح هزینه کرد که ۳۵ درصد کمتر از تخصیص بودجه است. برای سال‌های ۲۰۲۰-۲۰۲۱، این تخصیص از برآورد بودجه از ۷۵۰۰۰ کرویر روپیه به ۶۵۰۰۰ کرویر روپیه کاهش یافت. گزینه بعدی هزینه‌های دولتی در هند، اعطای وام به کشاورزان است. در هند دو نوع وام با عنوان‌های وام کوتاه‌مدت و وام بلندمدت به کشاورزان اعطا می‌شود. وام‌های کوتاه‌مدت برای فعالیت‌های پیش از برداشت محصول مانند وجین، برداشت، دسته‌بندی و حمل‌ونقل استفاده می‌شود. وام‌های بلندمدت برای سرمایه‌گذاری در ماشین‌آلات و تجهیزات کشاورزی یا سیستم آبیاری به کشاورزان و زارعان پرداخت می‌شود. کمیته بررسی زیر نظر بانک مرکزی هند^۱ در سال ۲۰۱۵ مشاهده کرد که تفاوت در بهره این دو

همراه با ایجاد سیاست‌های توانمندسازی در بخش کشاورزی، سرمایه‌گذاری عمومی در کشاورزی نقش مهمی در ارتقای رشد کشاورزی و مشروط کردن نتایج توزیعی آن ایفا می‌کند.

همان‌طور که در جدول بالا مشاهده می‌شود، اغلب سرمایه‌گذاری دولتی در هند بر اساس طرح و برنامه‌های کشوری انجام می‌شود. طرح-PM KISAN در فوریه سال ۲۰۱۹ برای ارائه حمایت درآمدی از کشاورزان صورت گرفته است. این طرح مبلغ ۶۰۰۰ روپیه (در سه قسط ۲۰۰۰ روپیه) به کشاورز با هدف تکمیل نیازهای مالی آنها در تهیه نهاده‌ها در هر سال زراعی برای سلامت محصول و عملکرد مناسب اهدا می‌شود. پیش از این، تنها خانواده‌های کشاورز زمین‌دار کوچک و حاشیه‌ای یعنی خانواده‌هایی که در مجموع، زمین‌های قابل کشت تا دو هکتار داشتند، مشمول این طرح بودند.

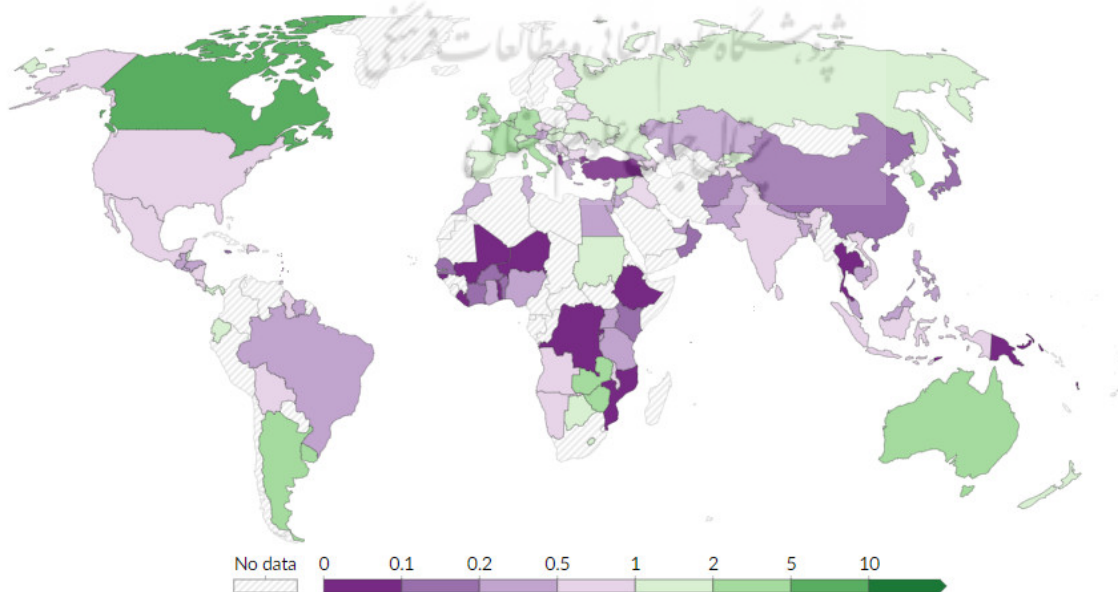
طول آن کشاورزی در هند با پذیرش فناوری‌های نو مانند استفاده از انواع دانه‌های پرمحصول، ابزار مکانیزه مزرعه، تأسیسات آبیاری، آفت‌کش‌ها و کودها به بخش صنعتی نیمه‌مدرن تبدیل شد. انقلاب سبز به دلیل معرفی بذره‌های جدید و پرمحصول در کشورهای در حال توسعه منجر به افزایش تولید در گروه محصولات غلات (به ویژه گندم و برنج) شد.

۲. شاخص جهت‌گیری کشاورزی

شاخص جهت‌گیری کشاورزی یکی از شاخص‌های جهانی برای اندازه‌گیری مقدار سرمایه‌گذاری دولتی در بخش کشاورزی است. این شاخص با تقسیم سهم هزینه دولت در بخش کشاورزی بر سهم ارزش افزوده بخش کشاورزی در تولید ناخالص داخلی محاسبه می‌شود. شاخص جهانی جهت‌گیری کشاورزی از خط پایه سال ۲۰۱۵ (۰/۵۰)، به ۰/۴۳ در سال ۲۰۲۱ کاهش یافت و به ۰/۴۸ در سال ۲۰۲۲ بهبود یافت.

وام سبب شده است که درخواست و انگیزه برای وام بلندمدت از سوی کشاورزان و بهره‌برداران و در نتیجه، ورود فناوری کاهش یابد. طرح مداخله در بازار یکی دیگر از موارد جذب سرمایه‌گذاری دولتی در کشور هند است. این طرح، طرحی موقتی است که در آن قیمت کالاهای باغبانی و دیگر کالاهای کشاورزی با درصد فسادپذیری بالا مورد حمایت قرار می‌گیرد. هدف در این طرح ایجاد ثبات قیمتی کالاها و محصولات کشاورزی در زمان برداشت آنهاست. در صورت خسارت و ضرر کشاورز، این خسارت توسط دولت ایالتی و مرکزی پرداخت می‌شود. کالاهای مشمول طرح فوق شامل سیب، سیر، پرتقال، انگور، قارچ، میخک، فلفل سیاه، آناناس، زنجبیل، فلفل قرمز، تخم گشنیز و... است. آخرین گزینه جذب سرمایه‌گذاری دولتی نیز انقلاب سبز است. پدیده انقلاب سبز در دهه ۱۹۶۰ آغاز شد و در

شکل ۱- شاخص جهت‌گیری کشاورزی برای مخارج دولت در سال ۲۰۲۲

مآخذ: خبرگزاری سازمان خواربار و کشاورزی ملل متحد؛ 2024، www.ourworldindata.org

باشد. تأمین چهار بعد امنیت غذایی - در دسترس بودن، دسترسی، ثبات و استفاده از غذا - مستلزم سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی است. سرمایه‌گذاری کمک زیادی به افزایش معیشت پایدار به‌ویژه برای خرده‌مالکان، ریشه‌کنی فقر، ترویج برابری اجتماعی و جنسیتی و حذف کودکان کار در بخش کشاورزی کرده است. همچنین سرمایه‌گذاری سبب ارتقای مشارکت اجتماعی و فراگیری، افزایش رشد اقتصادی و در نتیجه، دستیابی به توسعه پایدار می‌شود. بنابراین، می‌توان گفت افزایش سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی اغماض‌ناپذیر است. از سوی دیگر، سرمایه‌گذاری بالا و بدون برنامه‌ریزی درست و مدیریت کارا در بخش کشاورزی سبب کاهش و تضعیف قدرت رقابت‌پذیری خرده‌مالکان این بخش نسبت به بزرگ‌مالکان یا فئودال‌ها می‌شود. بیش از ۷۵ درصد مالکان بخش کشاورزی خرده‌مالک یا دهقان هستند و توان مالی سرمایه‌گذاری خصوصی را ندارند. از سوی دیگر، به دلایلی مانند نبود ظرفیت‌های فیزیکی، فنی و مالی توان بهره‌بردن از سرمایه‌گذاری دولتی و خارجی را نیز ندارند. بنابراین، افزایش سرمایه‌گذاری در این بخش سبب افزایش فاصله طبقاتی میان مالکان و بهره‌برداران بخش کشاورزی خواهد شد. به‌طور کلی، می‌توان گفت سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی مانند شمشیر دولبه عمل می‌کند. از سویی آثار مثبت آن سبب رشد و توسعه نه‌تنها در بخش کشاورزی، بلکه در دیگر بخش‌های اقتصادی می‌شود. این

مقدار بیشتر از ۱ در شاخص جهت‌گیری کشاورزی، به این معنی است که بخش کشاورزی نسبت به ارزش اقتصادی خود سهم بیشتری از مخارج دولت دریافت می‌کند. مقدار کمتر از ۱ نشان‌دهنده گرایش پایین‌تر به کشاورزی است. همان‌طور که در شکل بالا مشاهده می‌شود اغلب کشورهای توسعه‌یافته مانند کانادا، استرالیا، روسیه و... دارای شاخص جهت‌گیری کشاورزی بالاتر از ۱ هستند.

رشد سریع سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی کشاورزی چین توجه بین‌المللی را به خود جلب کرده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که شرکت‌های خصوصی پایه اصلی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی کشاورزی چین هستند که عمدتاً در کشورهای در حال توسعه آسیا و چند کشور توسعه‌یافته متمرکز شده‌اند.

۲- ملاحظات امنیت اقتصادی

سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی باید به‌گونه‌ای باشد که افزون‌براینکه سبب رشد و توسعه پایدار این بخش می‌شود، آثار مثبت اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی نه‌تنها در بخش یادشده، بلکه در دیگر بخش‌ها نیز در پی داشته باشد. امروزه هدف اصلی در سرمایه‌گذاری باید ارتقای امنیت غذایی

- بهبود و ارتقای زیرساخت‌ها: بهبود زیرساخت‌ها از جمله جاده، بندر و برق سبب افزایش انگیزه سرمایه‌گذاری خصوصی و خارجی در بخش کشاورزی می‌شود. پیشنهاد می‌شود مجموعه دولت با ارتقا و بهبود زیرساخت‌ها در کشور به‌ویژه در روستاها، محرک‌های سرمایه‌گذاری در این بخش را فراهم کند.

- تدوین سیاست‌های کشاورزی مبتنی بر افزایش سرمایه‌گذاری در آن: برخی از سیاست‌های موجود در بخش کشاورزی با هدف حمایت از مصرف‌کنندگان تدوین و اجرا می‌شود. این موضوع سبب خروج سرمایه و سرمایه‌گذاران بخش کشاورزی و کاهش بازده سرمایه می‌شود. بنابراین، بهتر است وزارت جهاد کشاورزی با همکاری دیگر ارگان‌ها و سازمان‌های مرتبط سعی در ایجاد تغییر گسترده در سیاست‌های این وزارتخانه کند.

در میان سال‌های ۲۰۱۸ تا ۲۰۲۲، اندونزی با ۸۸۸ میلیون دلار در سال، بزرگ‌ترین دریافت‌کننده جریان ورودی سرمایه‌گذاری خارجی مستقیم بود. برزیل با ۶۳۵ میلیون دلار در سال دومین بود و پس از آن، ایالات متحده آمریکا با ۶۲۱ میلیون دلار در سال در رتبه سوم قرار دارد.

جنبه از سرمایه‌گذاری اثر مثبت و مستقیم بر امنیت غذایی و اقتصادی هر کشور دارد. از سوی دیگر، بهبود سرمایه‌گذاری و ورود فناوری‌های نو و جدید و فقدان مدیریت درست می‌تواند به ضرر خرده‌مالک‌هایی باشد که فاقد ظرفیت فیزیکی یا فنی برای سازگاری یا ماندن در رقابت هستند که سبب اثر منفی و معکوس بر امنیت غذایی می‌شود.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد راهکارها

تشکیل سرمایه ثابت ناخالص معیاری برای بررسی بهتر مقدار سرمایه موجود در بخش کشاورزی است. تشکیل سرمایه ثابت ناخالص مفهومی در اقتصاد کلان است که به زبان ساده به هزینه خرید (یا ارزش تولید به حساب خود) کالاهای سرمایه‌ای توسط بخش خصوصی، تولیدکنندگان خدمات دولتی و تولیدکنندگان خدمات خصوصی غیرانتفاعی در خدمت خانوارها منهای خالص فروش کالاهای سرمایه‌ای دست دوم و قراضه در طول یک دوره حسابداری (معمولاً یک سال) گفته می‌شود. مقدار تشکیل سرمایه ثابت ناخالص در بخش کشاورزی شامل ارزش کل سرمایه‌های غیرنقدی است. این متغیر در کشور دارای روندی صعودی با شیب پایین است. رشد تشکیل سرمایه ثابت ناخالص در کشور نیز دارای نوسانات بالایی است. این موضوع به معنای عدم برنامه‌ریزی مدون و مدیریت کارا در حوزه سرمایه‌گذاری بخش کشاورزی است. در ادامه، با توجه به تجارب جهانی در خصوص سرمایه‌گذاری گزارش شده، پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود.

سرمایه‌گذاری در بخش تحقیق و توسعه کشاورزی است. با تولید بذره‌های با عملکرد بالا، اصلاح نژاد و بومی‌سازی انواع دام و... کارایی تولید در تمام زیربخش‌های بخش کشاورزی افزایش می‌یابد. پیشنهاد می‌شود وزارت جهاد کشاورزی و سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی سعی بر سوق دادن شرکت‌های سرمایه‌گذاری بخش کشاورزی به سمت تحقیقات بیشتر و به‌روز در این بخش کنند. همچنین، بهتر است با ایجاد انگیزه و نظارت به‌موقع سعی در افزایش کارایی بخش تحقیقات حاضر کنند.

دیربازده بودن سرمایه در بخش کشاورزی در بیشتر کشورهای در حال توسعه سبب شده است که اغلب سرمایه‌گذاری صورت‌گرفته در این نوع کشورها به‌صورت دولتی باشد.

سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی باید به‌گونه‌ای باشد که افزون‌براینکه سبب رشد و توسعه پایدار این بخش می‌شود، آثار مثبت اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی نه‌تنها در بخش یادشده، بلکه در دیگر بخش‌ها نیز در پی داشته باشد.

- بهبود قابلیت پیش‌بینی نظارتی برای افزایش اعتماد سرمایه‌گذاران: عدم قطعیت مقررات مشکلی بزرگ در کشور است که مانع بزرگی برای ورود سرمایه‌گذاران خارجی شمرده می‌شود. تغییرات در شرایط اقتصادی و غیراقتصادی کشور باعث عدم قطعیت و بی‌اطمینانی می‌شود که در ورود سرمایه‌گذاری‌های خارجی اختلال ایجاد می‌کند. پیشنهاد می‌شود مجموعه دولت در راستای جذب سرمایه‌گذاران خارجی سعی در تثبیت مقررات، کاهش تصدیگری قیمتی و... کند.

- تخصیص منابع سرمایه‌گذاری در فعالیت تحقیق و توسعه بخش کشاورزی: با توجه به سرعت پیشرفت علم در عصر حاضر از سویی و از سوی دیگر، رقابت بالای کشورها در تجارت، وجود تحقیقات و آزمایشگاه‌های پیشرفته در بخش کشاورزی ضروری است. با گذشت زمان و افزایش تقاضا برای محصولات و کالاهای اساسی، مؤثرترین راه برای افزایش تولید، تخصیص

منابع
- جعفری فشارکی، نگار؛ معمارنژاد، عباس؛ حسینی، سیدشمس‌الدین؛ و هژبر کیانی، کامبیز (۱۴۰۳). بررسی اثر تشکیل سرمایه ثابت ناخالص و شاخص‌های بهبود فضای کسب‌وکار بر جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای منتخب. *اقتصاد مالی*، ۱۸(۱)، ۳۸۴-۳۶۱.
- خبرگزاری سازمان خواربار و کشاورزی سازمان ملل متحد.

- PRS Legislative Research (2024). Demand for Grants 2021-22 Analysis: Agriculture and Farmers' Welfare (prsindia.org).
- World Bank (2024) (www.ourworldindata.org).
- New handbook provides key tools to parliamentarians to foster responsible investment in Africa | Supporting Responsible Investments in Agriculture and Food Systems (RAI) | Продовольственная и сельскохозяйственная организация Объединенных Наций (fao.org)
- گزارش‌های سازمان غذا و کشاورزی ملل متحد.
<https://www.fao.org/in-action/responsible-agricultural-investments/news/detail/ru/c/1364817/>
- دستیاران مقننه نمایندگان مجلس هند، ۱۴۰۳.
- FAO Representation in the Islamic Republic of Iran (2024) (<https://www.fao.org/faostat/en/#data>).
- Jiang X, Chen Y, Wang L. (2019). Can China's Agricultural FDI in Developing Countries Achieve a Win-Win Goal?—Enlightenment from the Literature. *Sustainability*, 11(1):41 (<https://doi.org/10.3390/su11010041>).
- Onphanhdala, P., Suruga, T., Daigaku, K., & Kenkyūka, K. K. (2013). *Chinese outward FDI in agriculture and rural development: Evidence from Northern Laos* (No. 25). Graduate School of International Cooperation Studies, Kobe University.